

Historiapäivistä vuosikokoukseen

■ XII Suomalaisten Historiapäivien Danielson-Kalmari -seminaari Asikkalassa oli yleisötilaisuus, jossa on yhä kutsuseminaarin piirteitä. Tämä on välttämätöntä, koska perusideana on luento-osan jälkeinen yleisön ja luennoitsijan välinen dialogi. Kutsuvieraista saadaan riittävä massa asiantuntijoita dialogia käymään.

Historiapäivien Lahden osuus järjestettiin ensi kerran Sibelius-talolla, jonka tilat antavat enemmän mahdollisuuksia Historiapäivien ja mahdollisten oheistoimintojen suunnitteluun. Nyt koetut salivaihtoehtot olivat varsin onnistuneet. Sen sijaan talon mahdollisuudet osanottajien ruokkimiseksi ja kahvittamiseksi eivät vielä olleet erityisemmin onnistuneita ja tätä puolta tulee hioa. Vaikeutena säilyy se, että järjestäjät eivät kykene etukäteen arvioimaan esim. ruokailijoiden määrää.

Olen nyt ollut keskeisesti mukana 21 kertaa Danielson-Kalmari-seminaarien ja 12 kertaa Historiapäivien järjestelyissä. On siten aika vaihtaa hevosta. Siihen on pari keskeistä syytä. Allekirjoittaneella alkaa olla ikää eikä ole kovin viisasta vetää tärkeitä tapahtumia paljon yli 70 vuoden iässä. Mukana voi aina olla. Historiapäivien on myös eletävä tässä ajassa. Ne joko kasvavat tai kuihtuvat. Meillä on ollut koko ajan dynaamista kasvun kautta, joka tällä hetkellä vaatii myös uusia ideoita. Niitä saadaan uusilta ihmisiltä.

Olen myös tehnyt osani Historian Ystävien Liiton puheenjohtajana ja olen valmis luovuttamaan viestikapulan seuraavalle sukupolvelle. Tässä yhteydessä on syytä olla hyvin tarkka siitä, että tietyt toiminnot koordinoidaan. Olen itse ollut sekä HYL:n että Suomalais-

ten Historiapäivien valtuuskunnan puheenjohtaja. Tämä kombinaatio on syytä pitää yllä myös tulevilla puheenjohtajalla, koska keskeiset tehtävät, kuten sponsoreiden hankinta HYL:n vuosijuhlaan ja Suomalaisten Historiapäivien järjestämiseen tulee koordinoita. Samoin on tarkoituksenmukaista, että liiton kesäseminaarin järjestäjä valitaan HYL:n hallitukseen.

Oma kokonaisuutensa on Historiallisen Aikakauskirjan julkaiseminen. HYL pyrkii nyt saamaan oman toimintansa turvaksi uusia resursseja, joita ei tulouteta HAik:lle. Samalla on käynyt ilmi, että Suomen Historiallinen Seura kokee yhä suurempia vaikeuksia jäsenistönsä motivoimisessa HAik:n tilaajina. Monet lukevat sen sisältöä netistä. Toisaalta, jos HAik:n levikki laskee hälyttävästi, niin uusia resursseja ei

Liiton jäsentiedotus

Historian Ystävien Liiton toiminnasta kerrotaan ensi sijassa *Historian Ystävässä*. Säilytä siis lehti ainakin eri tapahtumiin saakka. Se on myös liiton verkkosivuilla www.historianyst.fi. (Osoite muuttunut 15.9.2010.)

Kotisivuja on uudistettu – niillä kannattaa pistäytyä aika ajoin.

Sihteerimme **Julia Burman** on parhaiten tavoitettavissa sähköpostilla toimisto@historianyst.fi sekä keskiviikkoisin klo 16-17 ja torstaisin klo 10-12 Tieteiden talosta puhelimella 09-22869351. Postiosoite on Historian Ystävien Liitto, Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki..

ole enää saatavissa HYL:n talolta. Kuten kuvasta näkyy, niin kannattaa tulla HYL:n vuosikokoukseen 6.4.2011 Café Hauseniin. Nyt on paljon pelissä.

HEIKKI TALVITIE

Vuosikokous ke 6.4.2011 klo 17.30

Historian Ystävien Liiton vuosikokous on keskiviikkona 6.huhtikuuta 2011 klo 17.30 alkaen Kansallisarkiston Cafe Hausenissa, Rauhankatu 17 Helsingissä. Vuosikokousasioista katso ohessa puheenjohtajan pääkirjoitusta.

Tilaisuudessa sääntömääräisten asioiden jälkeen dos. **Teemu Keskisarja** kertoo palkitusta teoksestaan *Vihreän kullan kirous*. Kahvitarjoilua.

Tervetuloa kevään alkaessa valaista näkyimiä Kruununhaassa!

Liiton muita tapahtumia

Berliinin-matka 9.-13.6.2011 on jo täyten merkitty mutta peruutuspaikkoja voi kysyä sihteeriltä (toimisto@historianyst.fi).

Asiantuntijana matkalla on **prof. Hannes Saarinen**, saksalaisen historian ja kulttuurin syvälinen tuntija. Ohjelmassa on mm. kaupunkikiirros, Pergamon-museo, egyptiläiset kokoelmat, historiallinen museo, juutalainen museo, Berliinin kaupungin museo ja Potsdam-retki. Lisäksi Berliinin filharmonikkojen konsertti.

Syysretki suuntautuu itäiselle Uudellemaalle, jonka kartanoihin, kirkkoihin ja muihin kohteisiin tutustumme **lauantaina 24.9.2011**. Tarkempia tietoja liiton kotisivuilla ja seuraavassa Historian Ystävässä.

Historiatapahtumista saa tietoja liiton kotisivuilta <http://www.historianyst.fi>. Niillä on myös hyviä linkkejä eri tahoille. Samoin kuvauksia jo tapahtuneesta, kirjarvintoja ym. Sivuja kehitetään jatkuvasti, siihen voi jokainen antaa oman panoksensa.

KALMARIN UNIONISTA HURJAAN VUOTEEN 1917

■ Suomalaiset historiapaivät alkoivat perinteisesti Danielson-Kalmari-seminaarilla Asikkalassa. Tilaisuus oli avoin, mutta Helsingistä saapui jälleen bussillinen kutsuvieraita. Sali olikin täynnä ja keskustelu vilkasta.

Dosentti **Marko Lamberg** esiteli Kalmarin unionia ei niinkään eliittien valtataistelun kuin tavallisten kansalaisten ja Pohjolan eri kansojen näkökulmasta. Suomessa etenkin Pohjolan länsiläitä unohdetaan helposti.

Islanti ja Norja taantuivat

Ilmaston viiletessä Grönlannin skandinaavinen asutus autioitui 1400-luvulla ja Islanti eristäytyi. Norja oli kuokoistanut 1200-luvulla, mutta musta surma iski siihen pohjoismaista pahimmin, väkiluku alentui ja Hansa sai vahvan otteen kaupungeista. Unioni merkitsi Norjan itsenäisyyden päättymistä vuoteen 1905 saakka.

Tanska oli puolestaan nykyistä suurempi. Yläluokan vahvuus oli sen valtti ajan oloissa. Porvaristokin pärjäsi Hansalle, jota vastaan unioni oli osin kaavailtakin.

Ruotsin kaupungit tarvitsivat sen sijaan saksalaisten tukea. Osin heidän avullaan Tukholma nousi merkittäväksi. Suomi muistutti Islantia siinä, että talvi eristi itäisen valtakunnanosan ja pakotti sen selviämään omin ratkaisuin ja ruokavaroin.

Aamukahvilla J.R. Danielsom-Kalmarin huvilassa Asikkalassa Janne Virkkunen, Tapani Suominen ja Heikki Talvitie

Kapinoissa kansallistunnetta?

Union syntyi 1397 ja sen alkuaian avainhahmo oli kuningatar **Margareeta**. Hänen toisen puolisonsa **Eerik Pommerilaisen** aikana Ruotsissa syntyi tyytymättömyyttä, mikä purkautui **Engelbrechtin** ja Suomessakin **Anian Davidin** kapinassa 1437. Molemmat olivat vauraita miehiä, joita talonpojat uskalsivat seurata. Lamberg näki kansannousuissa patrioottista ajattelua ja kansallistunnettakin, joskin selkeä nationalismi syntyi vasta 1800-luvulla.

Sitkeät unioniriidat Lamberg näki lähinnä eliittien valtataisteluna. Kansalta haettiin kuitenkin tukea mm. *Sturein kronikalla* ja *Frihetsvisanilla*. Piispa **Maunu Tavast** teetti **Pyhän Henrikin** sarkofagin, jossa suomalaisuus ilmeni. Sten Sture ei pystynyt järjestämään 1495 itärajan puolustusta, vaan suomalaiset joutuivat selviytymään siitä itse. Kansanrunot kertovat mm. kesteistä eli saksalaisista.

Eliittien ja kansojen väliset jännitteet johtivat unionin purkautumiseen Tukholman verilöylyn 1520 jälkeen.

Ruotsi ei ollut 1917 kansankoti

Prof. **Seikko Eskola** esitteli kuvaa Suomesta 1917 Ruotsin lehdissä. Tapahtumia arvioidaan hänen mukaansa usein vuoden 1918 kauhujen läpi. Ruotsin lehdet kertovat, miten aikalaiset asiat näkivät – tervaisuudesta tietämättä.

Ruotsi ei ollut 1917 kansankoti. Naisilla ei ollut vielä äänioikeutta. Poliittisessa keskustassa ja siitä vasemmalla ihahtiinkin yhteiskunnallista edistystä Suomessa maaliskuun vallankumouksen jälkeen. **Oskari Tokoi** oli maailman ensimmäinen sosiaalidemokraattinen pääministeri ja Ruotsin demarit pääsivät hallitukseen vasta syksyllä 1917. Suomessa säädettiin mm. kahdeksan tunnin työpäivästä ja kunnallisesta demokratiasta Ruotsia aiemmin.

Suomen asioita arvioitiin tietenkin Ruotsin oman sisäpolitiikan läpi. Niinpä länsimieliset eivät innostuneet suomalaisten itsenäisyys-hankkeista, koska ne vaikeuttivat Venäjän uuden demokratian asemaa. Saksalaismieliset sen sijaan tukivat Suomen aktivisteja.

Suomen ja Ruotsin demarit lähtivät 1917 eri suuntiin. **Hjalmar Branting** vieraili Helsingissä huh-tikuussa, mutta *Työmies* ei häntä juuri noteerannut. SDP:llä olikin yhteyksiä lähinnä Ruotsin tuleviin kommunisteihin. Ruotsin sd-puolue vieroksui suomalaisten toverien radikalisoitumista ja tuomitsi **Leninin** vallankumouksen.

Väkivaltaisuus hämmensi

Eryteisesti ruotsalaisia yli puoluerajojen hätkähdytti kasvava väkivaltaisuus Pohjanlahden itäpuolella. Eniten Eskolaa yllätti se, miten keskeisenä ruotsalaiset näkivät Suomessa venäläisen sotaväen ja sen kurittomuuden. Sotaväen määrää liioiteltiin, mutta tosietojen mukaan esimerkiksi Helsingissä oli venäläistä sotaväkeä paljon enemmän kuin suomalaisia työikäisiä miehiä. (Tämä tietenkin heijastui naisrauhaan.)

Venäläisestä sotaväestä tuon ajan Suomessa olisikin Eskolan mielestä tehtävä tutkimusprojekti.

Suomen itsenäisyyden tunnustaminen oli Ruotsissa vaikea prosessi. **J.K. Paasikivi** palasi tunnustelumatkaltaan nöyryytettynä, mutta lopulta liberaalien ja sosiaalidemokraattien hallitus tunnusti Suomen tasavallan 4.1.1918 Venäjän näytettyä vihreää valoa.

JYRKI VESIKANSA

Klinge kysyi, miksi historiaa tuhotaan

■ XII Suomalaiset historiapäivät avasi prof. **Matti Klinge**, joka on vuosien varrella esiintynyt usein Lahdessa. Hän pohti historiakulttuuria päiväkohtaisena lähtökohtana mellakoitsijoiden tunkeutuminen Kairon kuuluisaan museoon. Vastaavaa koettiin Ranskan vallankumouksessa, vaikka vandalismissa yritettiinkin hillitä.

Klinge kysyi, miksi historiaa tuhotaan. Ruotsissa palmelainen kulttuuripolitiikka heikensi historian asemaa. Ranskassa on sen sijaan opaskirja vuotuisista merkkitapah-tumista. Berliinissä restauroidaan hallitsijan kaupunkilinja, jonka DDR:n johtajat hävittivät.

Ongelmallista on, mitä esimerkiksi "kansallismuseo" tarkoittaa.

Matti Klinge avasi XII historiapäivät Lahdessa.

Onko Ruotsissa kuvattava Skoonea, mutta ei Suomea, vaikka se on kuullut valtakuntaan paljon kauemmin? Viikinkimyyttejä oli hellittävä kansan vaatimuksesta. Nykyisillä egyptiläisillä ei ole mitään tekemistä faaraoiden ajan kanssa.

"Arjen historia" on latteaa

Suomen kansallismuseo on Klingen mukaan lähinnä arkeologiskansatieteellinen ja vain vähän historiallinen. Hän arvosteli ylipäänsä tasapäisen latteaa etnografisuutta, jota kutsutaan "arjen historiaksi". Tarvitaan laajempia näköaloja.

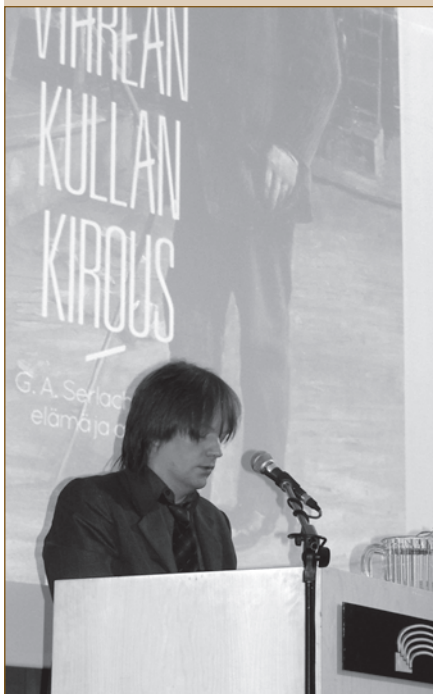
Klingen mukaan on vapauduttava ahtaasti kansallisesta näkökulmasta ja muistettava myös vanhempia aikakausia.

Tönkköenglanti historian kieleksi?

Historian asemaa pohti myös Vuoden historiateos-palkinnon saanut dos. **Teemu Keskisarja**. Valtiollisessa historiassa on hänen mukaansa muistettava taloudellinen perusta. Globaali paperipula 1800-luvun teollistuvassa maailmassa avasi Suomelle tien nousuun, kun puusta opittiin tekemään paperia.

Gustaf Adolf Serlachius oli Keskisarjan mukaan kunnianhimoinen nousukas, jonka esikuva oli **Napoleon**. Mäntän patruuna oli "piiritetyssä linnoituksessaan" "kirotun hankala mies", jonka perheen kohtalo oli synkkä. Dynastia tosin jatkui.

Samalla Serlachius oli "kirkasotsainen idealisti" ja "fanaattinen fennomaani", joka jyräsi tahtonsa lävitse. Nykyisenä uhkana Keskisarja näki anglismin. "Suomalaisen historiantutkimuksen työkieleksi ei saa tulla tönkkö pakkoenglanti", hän julisti piikitellen myös "diskursseja ja paradigmoja" "koko historioitsijan sydämellään". (JVe)

Vihreän kullan kirous vuoden historiateos

Historian Ystävien Liitto on nimennyt vuoden 2010 historiateokseksi filosofian tohtori, dosentti **Teemu Keskisarjan** tutkimuksen *Vihreän kullan kirous – G.A. Serlachiuksen elämä ja äärit* (Siltala).

Perusteluissa todetaan, että Keskisarja kirjoittaa mukaansa tempaavasti ja asiantuntevasti. Teollistuvan Suomen pienet ja suuret edistysaskeleet ja kapitaaliköyhän maan luottojärjestelyjen kiemurat tulevat lukijalle tutuiksi yksilön ja hänen ympäristönsä kautta. Serlachius, karjalainen köyhän virkamiehen poika hankki taitoja apteekin oppipoikana ja alkoi proviisoriksi päästyään luoda apteekin ympärille tuotannonhaaroja. Hän "löysi" puun paperin materiaaliksi ja kehitti Mäntän tehdasyhdyskunnan.

Keskisarjan kuva yksinäistyvästä patruunasta on äärirealistinen, aikansa nopeasti kehittyvän porvariston ongelmia ja ihmistä ymmärtävä. Serlachius ei kerskaillut lukeneisuudella, vaan luokitteli itsensä "huonoksi ihmiseksi". Suomalaisuuden kasvu, kaupan kansainvälistyminen ja taiteen tukeminen ovat tämän elämäkerran elimellisiä osia. Kaiken kaikkiaan teos on omiaan populaarilla tavalla edistämään ja syventämään historian tuntemusta.

Kunniamaininnan saivat:

■ **Markku Kuisman** *Sodasta syntynyt. Itsenäisen Suomen synty Sarajevon laukauksista Tarton rauhaan 1914-1920* (WSOY).

■ **Marko Paavilaisen** *Aina valmiina. Partioliike Suomessa 1910-2010* (SKS).

■ **Esko Pakkasen** ja **Matti Leikolan** *Metsää, puuta ja kovaa työtä. Suomen metsien käytön historiaa* (Metsäkustannus).

■ **Pekka Visurin** *Idän ja lännen välissä - puolustuspolitiikka presidentti Kekkonen kaudella* (Fenix).

Teemu Keskisarjan kiitospuhe oli väkevä.

Martti Häikiö opasti, miten syntyy hyvä yrityshistoria.

■ Historiapäivillä pohdittiin yrityshistoriaa niin käytännössä kuin esimerkein. Alan edistymistä kuvaa menestys Vuoden historiatoeskilpailussa 2000-luvulla. Kiiltokuvista on edetty objektiivisuuteen ja avoimuuteen. Muu ei olisikaan uskottavaa.

Prof. **Martti Häikiö** luonnehti yrityksen ja sen historioitsijan suhdetta arkkitehtiin ja talon tilaajaan. Heti alkuun on päätettävä, mitä halutaan: vuosikertomustyylinen historiikki, perusteos vai tasokas tieteellinen tutkimus. Kaikilla vaihtoehdoilla on ansionsa, kunhan tiedetään, mihin pyritään.

Työhön käytettävissä oleva aika ja raha asettavat omat ehtonsa. Perusteellista työtä ei voi alkaa yhteisön merkkipäivän aattona. Usein on alettava sekavan arkiston järjestelystä.

Yrityshistoriat eivät enää kiiltokuvia

Tilaaan odotusten on oltava realistisia, vaikka tavoitellaan suurta kertomusta. Tekijän on tiedostettava tehtävänsä, mutta myös oikeutensa. Häikiö itsekkin on kokenut, ettei tehtyä työtä julkaistu. Palkkio silti maksettiin.

Käytännön ohjeita saa Tilaushistoriakeskuksesta (<http://www.narc.fi/thk/>).

Case-tutkimus on tärkeää Harvardissa

Prof. **Jari Ojalan** mukaan jokainen yritysjohtaja on historioitsija. Hän kysyy, miten yritykset ja toimialat muotoutuvat ja miten yrityksiä johdetaan. Harvardissa on jo kauan suosittu case-tutkimusta ja käytetty sen tuloksia liikkeenjohdon koulutuksessa. Niin on tehty Suomesakin. Yrityshistorioita on meillä ilmestynyt yli kaksi tuhatta.

Ojala kehotti tarkastelemaan toimintaympäristöä laajasti. Niinpä 1800-luvun suurimpia yrityksiä eivät suinkaan olleet maineikkaat teollisuusyhtiöt, vaan rautatiet. Eri alueiden merkitys on myös vaihdellut. Nykyinen Itä-Aasian nousu on vain historian korjausliike. Tuotanto siirtyi markkinoiden äärelle.

Jari Ojala kysyi, onko historiasta hyötyä yritykselle.

Toimitusjohtaja Heikki Tyvi kertoi, miksi myös pienehkön perheyrittäjien kannatti tutkia historiaansa

”Perheyrittäjä on elämä”

Toimitusjohtaja **Heikki Tyvi** kertoi, miksi Kaukokiito-ketjuun kuuluva 51 henkilön yritys teetti vaiheistaan **Jari Kurkisella** historian. Mukana oli sekä tunnetta että järkeä yrityksen täyttäessä 60 vuotta. Teokset olivat kunnianosoitus aiemmille sukupolville, mutta samalla siirrettiin tietoisuutta tuleville polville.

Perheyrittäjä on Tyvin mukaan samaa kuin elämä – ihmiset ovat siinä keskeisiä. On kysyttävä myös, miksi on investoitu ja millainen on ollut toimintaympäristö. Yrittäjyydessä Tyvi näki Suomen tulevaisuuden.

Vanu-mammasta tuli kauppaneuvos

Prof. **Ilkka Nummela** esitteli ”Vanu-mamman” eli kauppaneuvos **Aline Grönberg** (1871-1950) vaiheita. Häntä on luonnehdittu ensimmäiseksi naiseksi, joka sai kauppaneuvoksen arvon täysin omilla ansioiden. Konemestarin tytär lähti kansakoulun jälkeen Kemiöstä Turkuun liikeapulaiseksi ja sai perhe-elämän mutkien jälkeen hoidettavakseen Antskogin verkatehtaan Turun-myyvälän.

Omaksi liikeideakseen Grönberg löysi valmiiden vuodevaatteiden myynnin perustaen 1908 Turun Vanun. Liike menestyi ja laajentui pian Helsinkiin. Apua oli ilmeisesti myös ensimmäisen maailmansodan aikaisista Pietarin-matkoista, joilla moni teki edullisia valuutakauppoja. Turun Vanu toimi 1990-luvulle saakka. (JVe)

Historiapäivien kävijällä valinnan vaikeuksia

Linnoista Itämereen sekä Beatleseihin

Lahden historiapäivät Sibeliustalossa 11-12.2.2011 pursuivat vaihtoehtoja. Moni olisi seurannut jokaista kolmesta vaihtoehdosta perjantain iltapäivän ja lauantain kuluessa. Yleisö määrää on vaikea laskea tarkasti, mutta salit olivat täynnä.

Historian ohella aihepiirit sivusivat kielitiedettä, ympäristökysymyksiä, sosiaalipolitiikkaa ja musiikkia Beatles-alustusten muodossa. Illalla oli talossa Sinfonia Lahden Beatles-konserttikin. Ohessa voidaan ohjelmasta esitellä vain poimintoja.

Suunnitelma maihinnousuista

Prof. **Ohto Manninen** esitteli Saksan ja Neuvostoliiton suunnitelmaa Suomen rannikoilla toisessa maailmansodassa. Useimpia niistä ei toteutettu ja yleisesikunnilla on aina kassakaapeissaan vaihtoehtoja, mutta uhat olivat todellisia. Suurvallat epäilivät tietenkin toisiaan.

Talvisodassa Neuvostoliitolla oli suunnitelma maihinnoususta Hankoon ja Suomen saarosta. Meren jäädyttyä laivastosota päättyi, mutta puna-armeija hyökkäsi sekä yli Viipurinlahden että jätse Kotkan suuntaan.

Saksan uumoiltiin hyökkäävän Ahvenanmaalle jo keväällä 1940. Havaitut laivat lähtivät kuitenkin valtaamaan Norjaa. Saksalaisen arvion mukaan Ahvenanmaan valtaamiseen olisi tarvittu jo ensi aallossa 26 laivaa eikä maalla ollut riittävästi kalustoakaan.

Myös Neuvostoliitto suunnitteli Ahvenanmaan miehitystä välirauhan aikana. Tähän laskettiin tarvittavan yksi divisioona ja kaksi prikaatia. Myös hyökkäykset Hangosta Riihimäen ja Helsingin suuntiin suunniteltiin.

Ahvenanmaan valtaus palasi Saksan suunnitelmiin keväällä 1944 Suomen ryhdyttyä rauhantunnusteluihin. Suomi lähetti puolestaan Ahvenanmaalle jääkäripataljoona

Ohto Manninen kertoi sodista Itämerellä taustanaan panssarilaiva.

6:n ja muodosti pääkaupungin puolustukseen Osasto H:n. Se aktivoitiin myös loppukesällä 1944.

Saksa varasi Ahvenanmaata varten Viipurinlahdella taistelleen 122. divisioonan, mutta se siirrettiinkin Baltiaan – suomalaisten vaatimuksesta Hangon kautta, jotta kaappaus Helsingissä estettäisiin. ”Operaatio Tanne” rajoittui lopulta 15.9. maihinnousuun Suursaarella, jonka suomalaiset torjuivat.

– 1940-luvun operaatiokartat ovat aivan samanlaisia, joita käytimme kylmän sodan aikana, kommentoi keskustelua johtanut amiraali **Juhani Kaskeala**.

Markku Melkon teemana olivat sukellusveneemme.

Suomen sukellusveneet turvasivat liikennettä

Fil. maist. **Markku Melkko** kertoi suomalaisista sukellusveneistä. Niitä oli viisi – punalaivastolla 52. Veneillä oli rooli Suomen ja Viron salaisessa yhteistyössä 1930-luvulla. Viro lähti omille teilleen, mutta yhteyskaapelia pitkin varoitettiin vielä joulukuussa 1939 risteilijä Kirovin hyökkäyksestä Hankoon. Russarön linnake torjuikin sen osumallaan.

Meren jäätyminen pysäytti sukellusveneidenkin toiminnan talvisodassa. Sitä ennen oli turhaan yritetty torpedoida Jäämereltä Kronstadtin purjehtinut jäänmurtaja Jermak.

Jatkosodan alussa sukellusveneet miinoittivat Viron rannikoita. Tositoimissa torpedot eivät aluksi toimineet, mutta korjausten jälkeen tuhottiin kolme vihollisalusta ilman omia tappioita. Veneet turvasivat meriliikennettä, vaikkei niiden toiminnasta Hollywood-elokuvaa saisikaan. Pariisin rauhansopimuksessa aselaji kiellettiin Suomelta, mutta Vesikko on museoituna Suomenlinnassa.

Italialaisia Laatokalla

Fil. tri **Mikko Karjalainen** selosti omalaatuista operaatiota, kun italialaisia torpedoveneitä ja saksalaisia tykistölauttoja siirrettiin 1942 Laatokalle katkaisemaan piiritetyn Leningradin huoltoyhteyksiä.

Nopeat torpedoveneet oli hankittava Italiasta saakka, sillä Saksalla ei niitä ollut. Alukset kuljetettiin miehistöineen serpentiiniteillä yli Alppien sekä Saimaan kanavaa ja lopuksi rataa pitkin Laatokalle.

Toiminnan aloittaminen oli takkuista; varmaan ympäristökin oli italialaisille outo, mutta ehkä kiehtovakin. Yksi venäläinen tykkivene sentään tuhottiin.

Tykistölautat kantoivat suunnittelijansa Siebelin nimeä. Niillä oli vahva aseistus, mutta hitaina ne tarvitsivat ilmasuojaa. Taistelussa menetettiinkin neljä lauttaa, minkä jälkeen toiminta loppui. Leningradin asemaan se ei juuri vaikuttanut.

Laatokan meripuolustuksen komentaja **E.I.Järvinen** arvioi operaation hyödyn vähäiseksi, mutta ehkä laivasto-osasto satoi venäläisten

voimia. Suomi sai myös ostaa Laatokalle tuotuja aluksia. Kaskeala muisteli, miten nimen Jymy saaneet italialaisveneet jyrähtivät räjähtämällä käyntiin Katajanokalla vielä 1950-luvulla.

Oliko Ruotsi koskaan suurvalta?

Ruotsinkielisessä ohjelmassa prof. **Nils Erik Villstrand** kysyi, oliko Ruotsi koskaan suurvalta. Yhden väitteen mukaan se on ollut sitä peräti kolmesti: 1600-luvulla sotilaallisena, maailmansotien vuosina taloudellisena ja etenkin **Olof Palmén** kaudella (ainakin omasta mielestään) moraalisisena mahtina. Villstrand keskittyi toki ensimmäiseen vaiheeseen.

Suurvaltakausi alkoi Viron valtauksella 1561 ja päättyi Suureen Pohjan sotaan. Menestystä auttoivat **Kustaa II Aadolfin** taktiset uudistukset, mutta 4/5 hänen joukoistaan oli vieraita palkkasotureita. Ratkaisevaa olikin Ranskan taloudellinen tuki, jota jatkui Viaporin rakentamiseen saakka.

Esimerkiksi Skoonen sodassa 1679 Ruotsi oli riippuvainen Ranskasta. Suuret merivallat halusivat pitää Juutinrauman auki, joten Tanskan ei sallittu saavan Skoonen takaisin, mutta myös Ruotsin pelivara kaventu joutua ennen Venäjän voittoa 1721.

Tutkijoilla on Villstrandin mukaan useita teorioita siitä, miksi syrjäinen Ruotsi saattoi nousta suurvallaksi. Vanha koulu on viitannut turvallisuuden tarpeeseen. Motiiviksi on nähty myös kauppaedut – etenkin suurten jokien suiden haltuun ottaminen – tai ”sotilasvaltion logiikka”, joka hyödytti aateliala. On myös viitattu kunniakysymyksiin.

Villstrand katsoi ensisijaiseksi lähtökohdaksi Ruotsin turvallisuuden lisäämisen. Kaupalliset edut olivat sittenkin vain väline. Kunniatavoittelu selitti paljon, mutta ei yksin riittävästi.

Entisajan koulukirjojen uskonnollisia selityksiä hän piti sen sijaan vain keinona tehdä sotiminen hyväksyttäväksi.

Hakkapeliittojen ja nuijasodan myytit

Fil. lis. **Jessica Thylin-Klaus** käsiteli nuijamiehiä ja hakkapeliittoja

historiakulttuurissa. Suomalaisia oli 1600-luvun Ruotsin ratsuväessä suhteellisen paljon. Mikään aineisto ei silti vahvista myyttejä hakkapeliittojen hurjasta maineesta. Käsite on ruotsalaisten itsensä keksimä. Myytin keskeinen levittäjä oli tietenkin **Z. Topelius**.

Nuijasodasta puolestaan kiisteltiin jo 1800-luvulla. Nousivatko vapaat talonpojat kapinaan sortoa vastaan vai käytettiinkö heitä hyväksi eliitin valtataistelussa? Kiistely liittyi nationalismin nousuun. Sittemmin asiaa arvioitiin myös ulkopoliittikan näkökulmasta. Nykyään kysymystä ei Thylin-Klausin mukaan enää käsitellä kansallisen identiteetin rakentamiseksi.

Linna oli iso talousyksikkö

Dos. **Anna-Maria Viikunan** mukaan Hämeen linna oli sotilaallisen tehtävänsä ohella hallintokeskus ja suuri taloudellinen toimija. Sillä oli isoja maatiloja – peltoa jo 1500-luvulla 120 hehtaaria, kun tavalliset talolliset pystyivät viljelemään muutamaa hehtaaria. Linnan ympärillä oli paljon rakennuksia.

Kustaa Vaasa vahvisti keskusvaltaa linnojen avulla. Niihin kertyi paljon verotuotteita ja linnoihin sijoitettiin vakinaista ja marsseilla ollutta sotaväkeä, mutta myös käsityöläisiä. Hämeen linnassa oli niin kutojia kuin oluen panijoita. Siellä puhuttiin ruotsia, suomea ja saksaa.

Nils Erik Villstrand pohti, onko Ruotsi ollut koskaan suurvalta.

Anna-Maria Viikuna kertoi elämästä Hämeen linnassa.

Linnan luokkajako ilmeni jo ruokailuissa. Yläkerros sai usein lihaa tai kalaa, mutta 80-90 prosenttia energiasta saatiin viljasta. Yläluokka sai rukiista leipää, muilla jauhoihin sekoitettiin ohraa. Leipäannos oli 700 grammaa päivässä, olutta kului neljä litraa vuorokaudessa henkeä kohden.

Keskustelussa asiantuntijat kumosivat taannoin esitetyn teorian Vanajan esihistoriallisesta kaupungista. Puretun tehtaan paikalla on ollut vain tavallinen hämäläisasutus. Arkeologeja moitittiin liian vilkkaasta mielikuvituksesta.

Versailles esikuva läpi Euroopan

Prof. **Laura Kolbe** korosti Suomenkin presidentinlinnan esikuvana ennen muuta Versaillesa. Sillä tuotiin esiin hallitsijan mahti. Esikuvaa seurattiin kaikkialla Euroopassa. Helsinkiin vaikuttivat erityisesti Pietarin palatsit.

Presidentin linna Helsingissä oli alun perin **Pehr Granstedtin Heidenstraucheille** suunnittelema porvarillinen rakennus. **Carl Ludwig Engel** muutti sen keisarilliseksi palatsiksi suuriruhtinaan toki harvinaisia vierailuja varten. Rakennusta laajennettiin vielä keisariajan lopulla.

Itsenäisyyden alussa palatsin kirkko purettiin ja linnaa kunnostettiin. Kolbella on omaakin tuntemaa sen elämänmuotoon **Eeva Ahtisaaren** avustajana. Linnan henkilökunta on pieni, mutta tehtävänsä sitoutunut.

Porvarillinen tausta on myös Kulturannalla ja Tamminiemellä. (JVe)

Oliko Suomella vaihtoehtoa 1941?

■ Historiapäivien loppukeskustelussa pohdittiin taas kerran, ”miksi jatkosotaan”. Otsikosta puuttui predikaatti. Oliko siis vaikea valita, jouduttiinko, lähdeittiinkö vai mentiinkö mukaan Saksan suureen idänretkeen?

Paneelia johtanut päätoimittaja **Janne Virkkunen** muisteli, miten hän oli liukunut nuoresta ajopuuteorian kannattajasta **Peter Krosbyn** ja **Mauno Jokipiin** tutkimusten jälkeen muihin tulkintoihin. Puusepän salin täyttänyt yleisö osallistui vilkkaasti väittelyyn.

Wipert von Blücherin ja **Arvi Korhosen** virtaan heittämä ajopuu upotettiin jo 1960-luvulla, mutta se on sitkeästi pulpahtanut pinnalle historioitsijoiden piirin ulkopuolella. Lahden panelistit **Henrik Meinander**, **Erkki Tuomioja** ja **Pekka Visuri** olivat yhtä mieltä siitä, että Suomi lähti tietoisesti Saksan rinnalle. Heillä riitti silti näkemyseroja.

Saksa olisi ottanut Pohjois-Suomen?

Meinander asetti kysymyksen laajempaan yhteyteen: miksi Pohjois-Euroopassa sodittiin? Ruotsin ja Petsamon malmit sekä Leningrad kiinnostivat suurvaltoja. Neuvostoliiton torjuttua valtioliiton Ruotsin kanssa Suomi oli eristetty. Molotovin-Ribbentropin sopimuskin oli voimassa kesään 1941 saakka.

Jos Suomi olisi pysytellyt puolueettomana, Saksa olisi Meinanderin mukaan valloittanut Pohjois-Suomen. Visurin mukaan Saksalla riitti tähän Norjan valtauksen jälkeen voimia ja Kolmas valtakunta piti Petsamon nikkeliä elintärkeänä. Yksikään vastuullinen päättäjä Suomessa ei olisi voinut Meinanderin mukaan torjua lähentymistä Saksaan. Erillissota-teesiä hän epäili.

Erkki Tuomiojan mukaan historioitsijoilla ei ole kiistaa alkupe räisen ajopuun uppoamisesta. On kuitenkin tullut toinen ajopuu, jon-

ka mukaan kaikki Suomen valinnat olivat annettuja ja aina päädyttiin onnellisimmalle mahdolliselle tielle. Johtohenkilöitä vain vaihdettiin tarvittaessa.

Tuomiojan mukaan asioista päätti välirauhan aikana pieni piiri, josta osa hallitustakin oli sivussa, eduskunnasta puhumatta. Vahva mielipide vastusti toisaalta uutta sota: Suomi-Neuvostoliitto-seuraakin kannatti 40.000 suomalaista. Sotainto tarttui kylläkin 1941 työväenliikkeen suureen enemmistöön.

Meinanderin mukaan Suomi olisi voinut valita toisin, mutta millä riskillä? Baltiassa lähdettiin toiselle tielle. Mannerheimkin kuvitteli, että maailmansota päättyisi siten kuin edeltäjänsä -- siis suuren rauhankonferenssiin.

Suomella oli Visurin mukaan tärkeä rooli Saksan strategiassa. Tavoiteltiin Suur-Saksaa, mutta myös hyvityssotaa ja Suur-Suomea. Kolmen kannaksen linjaa perusteltiin strategialla, vaikka sitä oli todelli-

Jatkosodan synty mietitytti Pekka Visuria, Janne Virkkusta, Erkki Tuomiojaa ja Henrik Meinanderia.

suudessa vaikea puolustaa. Hitlerin tavoitteena oli tuhoamissota ja Neuvostoliiton pilkkominen.

Sodan alettua Hitler sanoi 16.7.1941, ettei muita saanut päästää saaliinjaolle. Suomi saisi Itä-Karjalan, mutta muuttuisi Saksan vasalliksi. Liittoutuneille Suomi oli yksiselitteisesti Saksan liittolainen. Visurin mielestä Suomessa jatketaan kuitenkin sotasyllisyysprosessia.

Meinander yhtyi sotasyllisyysprosessin vaikutukseen suomalaisten näkemyksiin ja uskoi Arvi Korhosen tienneen asiat toisin kuin teoksissaan kuvasi. Tuomiojan mielestä 1940-luvun oikeusprosessia ei ole avattava uudelleen.

Vaikka sotavuodet ovat jo tutkituin vaihe Suomen historiassa, keskustelu niistä ilmeisesti jatkuu. Erillissota-opillakin on yhä kiivaita puolustajia. (JVe)

Lahden kansanopiston ja Historian Ystävien Liiton XXVII kesäseminaari
Lahden kansanopistossa 15.–17.6.2011

SANKARUUS JA SYLLISYYS HISTORIASSA – KOMMENTTEJA SUOMALAISTEN HISTORIAKUVAAN

OHJELMA

Keskiviikko 15.6.

- 8.30–10.00 Ilmoittautuminen ja tulokahvi
10.00–10.15 Seminaarin avaus, rehtori Ville Marjomäki
10.15–11.45 Olivatko sotalapset hyväosaisia autettuja vai sodan uhreja?
professori Aura Korppi-Tommola
12.00–13.00 Lounas
13.00–14.30 Sotatalous ja keinottelu – ensimmäisen maailmansodan
taloushistoriaa, professori Ilkka Nummela
14.30–15.00 Kahvi
15.00–16.30 Juhani Aho ja F.E. Sillanpää armon ja epäoikeuden-
mukaisuuden tulkkeina, tohtori Panu Rajala
17.00–19.00 Populismien poliittinen olemus – ongelmien paljastajia vai
huiputtajia? dosentti Erkki Tuomioja ja dosentti Rauli
Mickelsson

Torstai 16.6.

- 7.00– 9.00 Aamiainen
9.00–10.30 Eugen Schaumanin syllisyys routavuosien tulkinnoissa,
professori Seppo Zetterberg
10.30–12.00 1930-luvun lamapolitiikka – tarpeetonta kovuutta vai
välttämättömyys? dosentti Heikki Rantatupa
12.00–13.00 Lounas
13.00–14.30 Munsala-liike – hiljaisen kansan hätähuuto vai kiihkoilijoiden kapinaa?
tohtori Dennis Rundt
14.30–15.00 Kahvi
15.00–16.30 Väinö Linnan teosten filmatisoinneissa ilmenevä historiakuva,
professori Jarmo Valkola
17.00–19.00 Vuosi 1918, talvisodan syttyminen ja ”suomettumisen”
aika historian kipupisteinä, professori Martti Häikiö* ja
professori Kari Hokkanen

Perjantai 17.6.

- 7.00– 9.00 Aamiainen
9.00–10.30 Kansalaiset vastaan valvontakomissio – sotasyllisyys oikeutena ja
poliittisena draamana, VTT Jukka Tarkka
10.30–12.00 1990-luvun pankkikriisi – itse tehtyä vai tuontitavaraa? dosentti
Antti Kuusterä
12.00–13.00 Lounas
13.00–14.30 Sankaruus ja syllisyys Tarton rauhanneuvotteluissa 1920,
professori Maria Lähteenmäki*
14.30–15.00 Seminaarin päättäminen ja kahvi

* Luennon on rahoittanut Helsingin yliopiston Avoimen yliopiston asiantuntijapalvelu.
Kurssimaksu on 120 euroa sisältäen luennot ja ohjelman mukaiset ruokailut. Yhden päivän
maksu 40 euroa. Majointi 20 euroa/vrk. Päätoimisille opiskelijoille 50 % alennus.

Tiedustelut ja ilmoittautumiset: Lahden kansanopiston nettisivujen kautta
www.lahdenkansanopisto.fi tai rehtori Ville Marjomäki, puhelin (03) 878 1100,
sähköposti ville.marjomaki@lahdenkansanopisto.fi tai kurssisihteeri Pirkko Wahlfors, puhelin
(03) 878 1188, faksi (03) 878 1234, sähköposti pirkko.wahlfors@lahdenkansanopisto.fi